

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอุตสาหกรรม รวมทั้งการเพิ่มจำนวนของประชากรทำให้เกิดกระแสบริโภคนิยม ในการดำรงชีวิตประจำวันมนุษย์มีความต้องการอุปโภคและบริโภคมากขึ้นทุก ๆ วัน ส่วนที่เหลือจากการอุปโภคและบริโภคก็จะกลายเป็นขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ อันก่อให้เกิดปริมาณขยะและสิ่งเหลือใช้ในแต่ละวันเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน การทับถมของขยะมูลฝอยเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปนเปื้อนของแหล่งน้ำ การปนเปื้อนของอากาศ การปนเปื้อนของสารพิษ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของประชาชน โดยตรง อีกทั้งยังมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ทำให้เกิดความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ และที่สำคัญทำให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยรวม (บุญสม วิจารณ์ทร์. 2550 : 1) การดำเนินงานในเรื่องการลดปริมาณและการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยในประเทศไทยที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะเป็นการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ แต่ยังไม่มีการจัดทำแผนระดับปฏิบัติในพื้นที่เฉพาะ และยังไม่มีการปฏิบัติการให้เห็นอย่างชัดเจนทำให้ประชาชนไม่เห็นประโยชน์และไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร เป็นผลให้ประชาชนละเลยไม่สนใจในการคัดแยกขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ ซึ่งอาจเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะมูลฝอย อันเนื่องมาจากขาดการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรท้องถิ่น และที่สำคัญประชาชนขาดรูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสมที่จะให้มีการปฏิบัติ โดยเฉพาะประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการสร้างจิตสำนึกของประชาชน

จากปัญหาดังกล่าวจึงนำไปสู่แนวคิดใหม่ในการพัฒนาชุมชนที่ยึดประชาชนและชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชน หรือการพัฒนาที่มีพื้นฐานมาจากระดับรากหญ้าซึ่งเป็นไปตามปัญหาและความต้องการของชุมชน ในปัจจุบันโครงสร้างของการบริหารจัดการประเทศได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามรัฐธรรมนูญที่มุ่งให้ท้องถิ่นและประชาชนมีความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นตนเองมากขึ้น การพัฒนาท้องถิ่นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการวางแผนและพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ปัจจัยที่จะ

ขาดไม่ได้เลยคือผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องตื่นตัวและมีส่วนร่วมในการพัฒนาแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ปรากฏชัดในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ตลอดจนแผนและแผนนโยบายต่าง ๆ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่รัฐส่งเสริมให้ทุกฝ่ายในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการส่วนกลางมาสู่ท้องถิ่น เช่น เทศบาล การมีส่วนร่วมเป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชน โดยเท่าเทียมกันในการเข้าร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน (กรมการปกครอง และ DANCED. 2541 : 3)

ระบบการจัดการขยะมูลฝอยที่เทศบาลเมืองมหาสารคามดำเนินการอยู่ ก็คือการรวบรวม การเก็บขนและขนส่ง และการกำจัดโดยเทศบาลเอง จากปัญหาวิกฤติขยะมูลฝอยดังกล่าวทำให้การใช้งานของสถานที่ฝังกลบลดลงเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เทศบาลเมืองมหาสารคามจึงได้หาแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ณ ต้นเหตุที่แหล่งกำเนิดขยะมูลฝอย โดยได้ให้ความสำคัญกับระบบการจัดการขยะโดยวิธีการนำกลับมาใช้ใหม่เพื่อนำไปสู่การลดปริมาณมูลฝอยภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมหาสารคามทั้ง 30 ชุมชน

ทั้งนี้ชุมชนสองเหนือซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ตำบลตลาดอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งในอดีตชุมชนสองเหนือมีถังขยะที่ได้มาตรฐานและถูกสุขลักษณะทุกครัวเรือน แต่ในปัจจุบันชุมชนจะไม่มีที่รองรับขยะ ซึ่งมีสาเหตุมาจากเมื่อปี พ.ศ. 2545 เทศบาลเมืองมหาสารคามได้จัดทำโครงการขยะแลกไข่ ทำให้ชุมชนมีการคัดแยกขยะไว้ขาย ทำให้มีขยะเหลือทิ้งเล็กน้อย หลังจากนั้นประชาชนชุมชนก็ได้มีการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยในรูปแบบต่างๆ เรื่อยมา อาทิ โครงการธนาคารขยะ ผ้าป่ารีไซเคิล และตลาดนรีไซเคิล โดยรูปแบบของกิจกรรมจะเป็นการนำวัสดุรีไซเคิลที่ได้จากการคัดแยกจากครัวเรือนมาใช้ในการเข้าร่วมโครงการ และมีการประสานกับทางร้านรับซื้อของเก่าเพื่อที่จะประเมินราคาแล้วตีมูลค่าเป็นจำนวนเงินเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งในการจัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ชุมชนสองเหนือได้รับความร่วมมือจากประชาชนภายในชุมชนสองเหนือในด้านบุคลากร วัสดุ และอุปกรณ์จึงสามารถบริหารจัดการได้ในระดับหนึ่ง

จากการดำเนินกิจกรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยภายในชุมชนสองเหนือมีจำนวนลดน้อยลง เนื่องจากประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้ชุมชนสองเหนือเป็นชุมชนตัวอย่างในการจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย โดยชุมชน

ต้องเหนือได้รับรางวัลชมเชยจากกรมส่งเสริมคุณภาพและสิ่งแวดล้อม กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในด้านการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนที่ดี ด้วยเหตุนี้จึง
ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย
ของชุมชนต้องเหนือ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและพัฒนาระบบการจัดการขยะ
มูลฝอยภายในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามต่อชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม
ต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนต้อง
เหนือ
2. เพื่อศึกษาผลของการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชนต้อง
เหนือ
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชนต้อง
เหนือ

คำถามการศึกษา

1. ประชาชนในชุมชนต้องเหนือมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ใน
ระดับใด
2. การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนต้องเหนือก่อให้เกิดผล
ต่อชุมชนอย่างไร
3. แนวทางแก้ไขหรือข้อเสนอแนะในการจัดการขยะมูลฝอยภายในชุมชน
ควรเป็นอย่างไร

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษานี้เป็นการศึกษาระดับการมีส่วนร่วม
ของประชาชนในชุมชนต้องเหนือในการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตใน
การศึกษา ดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน

1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

1.3 การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

1.4 การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์

1.5 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ชุมชนสองเหนือ เทศบาลเมืองมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ คณะกรรมการกองทุนขยะชุมชนสองเหนือจำนวน 11 คน สมาชิกกองทุนขยะชุมชนสองเหนือจำนวน 290 คน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลาการศึกษา 1 พฤษภาคม 2552 ถึง 31 พฤษภาคม 2552

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนสองเหนือในกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ โครงการฟ้าปารีไซเคิล โครงการขยะแลกไข่ โครงการธนาคารขยะ และโครงการตลาดนัดรีไซเคิล โดยมีเป้าหมายที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินกิจกรรม การใช้ประโยชน์ การได้รับประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ในการจัดการขยะมูลฝอย

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนสองเหนือในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญของการจัดการขยะมูลฝอย โดยตั้งเป้าหมายกำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และการตัดสินใจด้วยตนเอง

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนสองเหนือในการดำเนินการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากรขยะมูลฝอย การมีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและบริหาร

4. การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนสองเหนือในการนำเอากิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อให้ประชาชนในชุมชนสามารถเพิ่มระดับการพึ่งพาตนเอง และการควบคุมสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ หมายถึง การที่ประชาชนชุมชนท้องถิ่นได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอย ในชุมชนในพื้นที่ฐานที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวของสังคมหรือวัตถุก็ได้

6. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนท้องถิ่น ในการติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะมูลฝอยที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ได้รับผลดีหรือได้รับประโยชน์อย่างไร โดยความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง

ประโยชน์การศึกษา

1. นำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ของคณะกรรมการชุมชนในชุมชนท้องถิ่นและขยายผลสู่ชุมชนอื่น ๆ ในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามเพื่อนำไปสู่การลดปริมาณขยะมูลฝอยให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

2. ใช้เป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนกับคณะกรรมการชุมชน ในการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ในเขตเทศบาลอื่น ๆ ที่มีลักษณะของปัญหาขยะมูลฝอยชุมชนคล้ายคลึงกันในอนาคตต่อไป